

DAGENS FRÅGOR

Generalens blancocheck

Vem var den patetiskt ensamme bybo som söndagen den 28 september etablerade sig som slav på generalens triumfvagn genom att rösta nej i Colombey-les-deux-Églises? Var det en poujadistisk kafévård, som befarat att kraftsamling i Paris inte kunde bli helt utan toniserande verkan på det lokala uppborrdsväsendet? Var det karlen i bensinmacken, som ändå inte kommit att säga upp abonnemanget på *Humanité* efter Ungernkrisen och som fick sina sociala rancuner reaktiverade av att tanka *super* i en Jaguar XK 140 med Parisnummer på lördagen? Var det en idealistisk folkskolelärare, som såg Frankrikes nya dag i Monsieur France för ett par år sedan och som ännu inte vant sig vid tanken att han redan skulle tillhöra de förbrukade, vara en bland alla de många andra i fjärde republikens skräpkammare? Eller var han kanske bara en enkel tjuvskytt, ertappad i generalens fasanmarker och befordrad till näpst av ett lokalgendarmeri, handgripligt förtjust att kunna göra den store mannen någon liten glädje.

Detta allt kan nu tyckas futilt att spekulera över, ett harmlöst söndags-eftermiddagsnöje för generalen måhända, om han någon gång mera kan unna sig en eftermiddag bland sina blommor i Colombey. Och ändå är det en ganska relevant fråga för den som kommit till makt och härlighet att säga sig: vem stod emot mig. I det långa loppet är det inte jasägarna som bestämmer den utveckling på gott eller ont som en personlig oinskränkt poli-

tiks maktutövning genomlöper, utan oppositionens styrka, sammanhållning, uthållighet och klokhet.

Till en början kan konstateras, att ingen europeisk politiker i ett fritt val i modern tid haft så få emot sig som general de Gaulle denna gång. Endast en femtedel av valmanskåren vid rekordmässigt valdeltagande sade otvetydigt nej. Det var utan tvivel en brokig skara, vars detaljschatteringar ingen politisk marknadsundersökare lär kunna kartlägga. Vad som med säkerhet kan konstateras är dock att det franska kommunistpartiet, det enda av de större partierna som konsekvent propagerat nej-linjen, lidit ett svidande nederlag, det första sedan 1946. Mellan fem och sex miljoner fransmän har i efterkrigsvalen regelmässigt röstat kommunistiskt; i författningsomröstningen omfattade hela nej-blocket inte mer än $4\frac{1}{2}$ milj. röster om man håller sig till moderlandet. Eftersom åtminstone en femtedel av dessa beräknats komma från icke kommunister skulle omkring en och en halv miljon väljare denna gång ha svikit kommunisterna och röstat för de Gaulle. Om man granskar de lokala siffrorna möter man gång på gång fall där nej-rösterna representerar mindre än hälften av de traditionella kommuniströsterna. Så bl. a. i Ivry, ett säkert rött fäste med övervägande arbetarbefolkning utanför Paris, där en viss M. Maurice Thorez sedan länge hållit de kommunala tyglarna. Av de 80 valkretsarna i det röda bältet runt Paris hade endast en nej-majoritet.

Detta synes nu i första hand bekräfta

vad man gärna velat tro, nämligen att en stor del av de franska kommunisterna inte har mycket till övers för kommunismen som samhällssystem, att partiets maktposition främst är en följd av den traditionellt betingade avsaknaden av ett demokratiskt arbetarparti. Om man tolkar författningsomröstningen som en manifestation av leda vid den fjärde republiken och dess institutioner blir den ytligt sett förbluffande massflykten från Thorez till de Gaulle mindre märklig. Den som röstat kommunistiskt såsom en allmän protest mot systemet har inte funnit det onaturligt att snabbt flytta insatsen till ett snabbare, säkrare och allmänt renligare sätt att nå samma förändring för förändringens egen skull. Den franska kommunismen kommer nog inte att kasta yxan i sjön ens för denna motgång. Även efter de senaste årens utrensningar har man en tillräckligt stor kärna kvar av hårdfört, vältränat folk för att ge generalen en dust. Å andra sidan har väl partiets valnederlag gett de Gaulle en frist och besparat honom belastningen att börja sin andra politiska karriär med ett kommunistförbud eller andra åtgärder ägnade att ge partiet martyrgloria.

Större bekymmer inger väl den nästan totala söndersmulningen av partibilden på den borgerliga sidan som är särskilt allvarlig med tanke på de i november förestående valen till den nya nationalförsamlingen. Om man mäter de »gamla» politikernas popularitet genom att studera röstsiffrorna i de kretsar där de på klassiskt franskt manér är märer finner man, att graden i deras engagemang för de Gaulle varit helt avgörande. Ingen av de »respektabla» nej-männen — Mendès-France, Daladier, Bourguès-Maunoury, Mitterrand, Pineau, Moch och andra — har lyckats få sina lokala valmän med sig ens i närheten av en nej-majoritet. Där emot bör Mollet på söndagsnatten ha

haft en känsla att ha satsat på rätt häst; i hans kanaldepartement ger röstsiffrorna vid handen att han inte bara fått sitt eget parti med sig utan även inemot 40 000 kommunister. I Pflimlins Bas-Rhin var ja-majoriteten 92 %. Det bör för bägge herrarna vara ett tryggt bagage i fäktningen med Soustelle den icke alltför avlägsna dag då den femte republikens och Frankrikes förste premiärminister skall utses — uppröjningen i de gamla institutionerna har som bekant gjorts så konsekvent att till och med konseljpresidenttiteln avskaffats.

Komme det bara an på övergången till nya institutioner kan den nya regimen tyckas avundsvärt bekymmerfri: under de fyra månader denna övergång skall ta i anspråk har regeringen nu väljarnas generöst tillmätta fullmakt att regera med s. k. *ordonnances*. Men nya institutioner löser inte i och för sig några problem, reparerar inga nedgångna statsfinanser, återställer inte självdisciplinen i arbets- och affärsliv, ger ingen automatisk solidaritet med samhället och dess rättsvårdande organ. Framförallt medför de inget snabbt stopp för den lönnblödning som ligger bakom så mycket av Frankrikes allmänna skröplighet i dag: Algeriet. Dess bättre tyder många tecken på att de Gaulles regim genom en sällsynt förmåga av handlingskraft och smidighet lyckats länka in utvecklingen i Algeriet i nya banor.

Regeringsorganets bortgång

Två av huvudstadens sex morgontidningar kommer att försvinna i höst. Morgon-Bladet har redan sagt upp större delen av sin personal, och i början av oktober kunde Morgon-Tidningen meddela, att den vid då ännu ej bestämd tidpunkt skulle nedläggas på grund av ekonomiska svårigheter. Me-

dan folkpartiorganets försvinnande som daglig tidning var beklagligt men inte oväntat, kom meddelandet om det socialdemokratiska regeringsorganets bortgång som en överraskning för dem som hade i minnet förre LO-chefen Axel Strands tidigare lugnande förklaring, att Morgon-Tidningen skulle stå stark vid sitt 75-årsjubileum år 1960.

Morgon-Tidningens nedläggelse är en logisk följd av det stora tidningsköpet hösten 1956, då landsorganisationen tillhandlade sig Stockholms-Tidningen och Aftonbladet av ingenjör Torsten Kreuger. »Socialiseringen» av de båda folkpartitidningarna var en dyrbar historia — köpesumman skall enligt uppgift ha uppgått till 25 miljoner kronor — och också i fortsättningen har fackföreningsrörelsen måst vidkännas väldiga avbränningar i denna sin remarkabla tidningsaffär. Några exakta förlustsiffror har inte publicerats, men av de uppgifter som cirkulerat i pressen skall de båda tidningarna hittills ha kostat sina nya ägare minst 40 miljoner kronor. Härtill kommer, att landsorganisationen årligen måste utbetala understöd på miljontals kronor till gamla socialdemokratiska tidningar i landet. Kostnaderna för tidningsändamål har kunnat täckas genom extra uttaxeringar bland de 1,4 miljoner fackföreningsmedlemmarna — även bland dem som reserverat sig mot kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet. Trots denna bekväma finansieringsmetod har landsorganisationen för att hålla utgifterna nere sett sig nödsakad att beskära den socialdemokratiska tidningsfloran. Omedelbart efter det stora tidningsköpet måste sålunda den år 1942 startade Afton-Tidningen stryka på foten för Aftonbladet, och nu har också den gamla rättrogna Morgon-Tidningen fått lämna platsen åt Stockholms-Tidningen, fackföreningsherrarnas nya skötebarn.

Morgon-Tidningen hette Social-Demokraten fram till år 1944. Den grundades av August Palm år 1885, men den fick sin karaktär och sitt inflytande i svensk idédebatt under de trettio år, då Hjalmar Branting satt som dess redaktör. Han gjorde tidningen till ett språkrör för den samlade arbetarrörelsen, och under hans inspirerande ledning gick den i bräsch för den stora samhällsomvandlingen. Under unionsstriderna försvarade tidningen Norges rätt och skapade opinion för en fredlig lösning av konflikten, och under det demokratiska genombrottets tid slogs den för allmän och lika rösträtt. Sin största insats gjorde tidningen ändå under den ryska bolsjevikrevolutionens dagar, då Branting vann arbetarklassen för sin demokratiska linje mot proletariets diktatur.

Brantings närmaste efterföljare — Per Albin Hansson, Gustav Möller, Fredrik Ström, Arthur Engberg, Zeth Höglund och Rickard Lindström — lyckades väl aldrig nå upp till föregångarens auktoritet och fria position, men de var alla färgstarka män, som sagt och oförfärat stred för socialdemokratiens idéer. Tidningen blev till hela sin uppläggning ett kämpande och hårt bundet partiorgan, som meningsfränderna läste med förväntan och motståndarna med respekt. I samband med namnbytet på 1940-talet blev kursen delvis omlagd. Namnet Morgon-Tidningen vittnade om en strävan hos LO-ekonomerna att förvandla partiorganet till en allsidig nyhetstidning för att därmed fånga nya lösnummerköpare och annonsörer. Spekulationen visade sig misslyckad. Tidningen lyckades aldrig lösgöra sig från sitt partibundna förflutna. Bristfälliga ekonomiska resurser gjorde att den nyhetsmässigt sett inte kunde konkurrera med de stora dagstidningarna, och den nye redaktören Gösta Elfving var alltför opersonlig för att lägga loss

från partilinjen. Morgon-Tidningen blev känt som regeringsorganet, den träge och trogne försvararen av överhetens alla beslut och handlingar. Tidningens siste redaktör Karl Fredriksson, mera citerad som den elegante och oförskräckte kåsören »Nordens Karlsson», fick den bittra uppgiften att skriva dödsrunan för sitt partis huvudorgan.

Med Morgon-Tidningen begraver socialdemokratien en tidningshistoria med direkta traditioner från Brantings och de stora folkrörelsernas dagar. När denna tidning försvinner, tystnar ytterligare en röst i den redan tidigare kraftigt decimerade presskören. De överlevande tidningarna har all anledning att uttrycka sitt beklagande häröver. Morgon-Tidningen har hela tiden hållit sin linje och slagits för sina åsikter. Den politiska debatten blir mera färglös och enformig utan dess medverkan.

Fråga är vilken tidning som nu skall bli regeringens språkrör. Stockholms-Tidningen skall upprustas ekonomiskt och övertaga Morgon-Tidningens prenumeranter och en del av dess medarbetare — men enligt vad LO-chefen Arne Geijer förklarar skall Stockholms-Tidningen företräda regeringens politik endast när det gäller löntagar- och konsumentintressen. Tidningens redaktionella ledning, heter det vidare, skall vara helt oberoende »i redigering och sammanställning». Deklarationen har med förtjusning anammats av Stockholms-Tidningen, som dock med tystnad förbigår, att samma redaktionella frihet gäller för alla demokratiska tidningar, däribland regeringsorganet Morgon-Tidningen!

Avgörande är inte orden utan handlingarna. I alla större frågor, rikspolitiska och kommunala, har Stockholms-Tidningen bytt åsikt sedan den Kreugerska tiden och stöder nu helhjärtat den socialdemokratiska regeringen. Det finns ingen anledning för-

moda att landsorganisationen skulle satsa miljontals kronor på en tidning som inte är ett organ för arbetarrörelsen och det socialdemokratiska partiet. Under sådana omständigheter förefaller det verkligen berättigat att med Morgon-Bladet tala om »låtsasleken i Stockholms-Tidningen», där redaktionen fortfarande framhärdat i att kalla sig partipolitiskt obunden. Tidningen har redan skickligt anpassat sig efter sina nya ägare, och alla tecken tyder på att Stockholms-Tidningen efter Morgon-Tidningens bortgång kommer att övertaga rollen som socialdemokratiens främsta språkrör i vårt land.

Nya skolstadgor

Från och med den 1 juli 1958 har mycket omfattande förändringar i skolväsendets lokala och regionala ledning genomförts. Den gamla folkskolestyrelsen har upphört att fungera liksom de allmänna läroverkens lokalstyrelser, de särskilda styrelserna för olika högre kommunala skolor och styrelsen för den kommunala yrkesskolan. I deras ställe har kommit en enda gemensam skolstyrelse, som därtill fått sina befogenheter vidgade till att gälla även statliga skolor. Organisationen med gemensam skolstyrelse har tidigare prövats i vissa av de skoldistrikt, i vilka försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola bedrivits; det nya är att organisationen nu ansetts lämplig i hela landet. I spetsen för skolstyrelsens förvaltning står i de större kommunerna en skoldirektör och eljest i de fall, då det finns mer än en skola i kommunen, en förste rektor. Ehuru kommunala chefstjänstemän förordnas skoldirektörerna efter förord från skolstyrelsen av Kungl. Maj:t på 6 år i sänder medan skolöverstyrelsen är tillsättningsmyndighet för första rektorerna.

På det regionala planet, i länen, har de statliga folkskolinspektörerna ersatts av länskolnämnderna, som både är planeringsorgan för skolväsendet och tillsättnings- och disciplinmyndighet för lärarna. Länskolnämnden är visserligen ett statligt organ, men det kommunala inslaget är starkt genom att fyra av de sju ledamöterna är landstingsvalda. Som länskolnämndens tjänstemän fungerar flertalet av de förutvarande folkskolinspektörerna, fortsättningsvis under benämningen länskolinspektör för chefstjänstemännen och skolinspektör för de övriga. Antalet inspektörer varierar med hänsyn till länens storlek och är högst fyra. Det är uppenbart, att så stora förändringar icke kan genomföras utan ett omfattande förberedande utrednings- och författningsarbete. Det började redan 1951 med skolstyrelseutredningen och sedan dess förslag i princip godkändes vid riksdagarna 1956 och 1957 har författningsarbetet bedrivits på departementsplanet.

Det har varit naturligt att mot bakgrunden av den sammansmältning, som skulle ske av ledningen för skilda skolformer, undersöka möjligheterna för en gemensam skolstadga som helt skulle ersätta folkskolestadgan, stadgorna för de högre kommunala skolorna och läroverksstadgan osv. Efter hand visade det sig emellertid att denna väg var endast delvis framkomlig. I den allmänna skolstadgan samlade man allmänna föreskrifter om ledningen och förvaltningen av skolväsendet i rikets kommuner, medan stadgorna för de skilda skolformerna fick reglera mera interna skolförhållanden.

Den allmänna skolstadgan behandlar sålunda skolväsendets lokala ledning; där finns bestämmelser om vilka chefstjänstemän, som skall finnas, hur de skall tillsättas och deras arbetsuppgifter, om fackrepresentanternas — dvs. rektorers och lärares — deltagande i

skolstyrelsearbetet, om organisationsplan för skolväsendet i kommun o. dyl. Icke minst viktig är skolstadgans reglering av tillsättningen av rektorer, lärare och övrig personal inom skolväsendet. De befordringsgrunder, som tidigare fanns i de särskilda skolstadgorna, har nu överförts till den gemensamma stadgan och där regleras även andra personalfrågor, som ledighet, vikariat och avsked samt åtal och bestraffning.

Någon ny läroverksstadga har inte utfärdats utan det nytryck, som föreligger (SFS 335/58) innehåller både tidigare genomförda ändringar och de som aktualiserats genom den allmänna skolstadgans tillkomst. Många uppgifter beträffande de allmänna läroverken, som hittills åvilat skolöverstyrelsen, har överförts på länskolnämnden. Likaledes har läroverksrektorernas organisatoriska och administrativa arbetsuppgifter överförts till den kommunala skolstyrelsen. Eforus och inspektör har avskaffats. Härutöver har vissa pedagogiska reformer genomförts. Sålunda har bestämmelser tillkommit om särskild realexamen och särskild praktisk realexamen. Till dessa examina leder en särskild studiegång med differentiering i engelska, tyska och matematik i realskolans två högsta klasser. Vidare har bortvalsmöjligheterna för »vanliga» elever i realskolan bestämts till att avse förutom som hittills matematik även engelska och tyska. Av särskilt intresse är att underbetyg i svensk skrivning inte längre skall utgöra absolut hinder mot flyttning eller godkännande i real- eller studentexamen.

Helt ny är däremot stadgan för högre kommunala skolor (SFS 342/58) som ersätter de tidigare specialstadgorna för dessa skolformer. Stadgan innehåller huvudsakligen hänvisningar till läroverksstadgan.

Den nya folkskolestadgan (SFS 399/58) gäller för folkskolor, fortsättnings-

skolor och försöksskolor. I sak är nyheterna inte många, då stadgan i stort sett bygger på äldre bestämmelser. Stadgan innebär emellertid en välkommen rationalisering av lagstiftningen på detta område. Inte mindre än ett 20-tal författningar har sålunda kunnat upphävas i och med den nya skolstadgans tillkomst, då dessa nu samarbetats och införts i sitt naturliga sammanhang. Av nyheterna har disciplinbestämmelserna och framför allt det s. k. agaförbudet tilldragit sig största uppmärksamheten. Det torde emellertid ännu vara för tidigt att göra några bedömningar av hur dessa bestämmelser kommer att fungera i praktiken, då det ligger i skolöverstyrelsens hand att utfärda tillämpningsanvisningar.

Lagstiftningsarbetet i anslutning till skolstyrelsereformen har naturligtvis även i övrigt spänt över ett vidsträckt fält, det har gällt lönebestämmelser för lärarpersonalen, instruktioner och arbetsordningar för olika organ osv., som det är omöjligt att beröra på ett begränsat utrymme och som för övrigt saknar intresse utom för ett begränsat antal fackfolk.

Forskningens upprustning

Universitetsutredningen arbetar snabbt och effektivt. Den har också redan haft glädjen att se sitt arbete leda till praktiska resultat. Dess omfattande förslag till förstärkning av den akademiska undervisningen har till väsentlig del förverkligats. I sitt senaste betänkande — det femte — *Forskningens villkor och behov* (SOU 1958: 32) framför utredningen nu omfattande förslag beträffande den vetenskapliga forskningen.

Naturligen har utredningen utgått från att den förefintliga organisationen skall behållas. Reformerna är väl inte omstörtande, men innebär dock högst betydande förstärkningar och kom-

pletteringar. Några punkter av speciellt intresse skall här beröras. Avgörande för om det på längre sikt skall lyckas att säkra en tillräcklig rekrytering av forskare är givetvis om forskarbanan kan komma att erbjuda trygghet och befordringsmöjligheter som gör den konkurrenskraftig med andra yrken. Trots allt förefaller det mycket tvivelaktigt om forskarkarriärens problem verkligen kan lösas med de reformer som nu föreslås. I längden blir förmodligen radikalarre åtgärder nödvändiga. Det räcker inte med att docenterna kan räkna med något bättre befordringsutsikter. Efter en mycket lång och dyrbar specialutbildning måste en forskare även utan att uppnå någon av sluttjänsterna kunna räkna med den trygghet som någon form av ordinarie ställning kan erbjuda. Utredningen kräver en betydande ökning av antalet forskartjänster, både sluttjänsterna, professorer och laboraturer, och de lägre befattningarna. Under de närmaste fem åren anser man, att minst 100 nya sluttjänster måste inrättas. Utöver detta framföres intressanta förslag om olika typer av *personliga* forskartjänster. Helt allmänt förutsättes att personliga professorer skall inrättas på ett generösare sätt än som hittills skett. Dessutom föreslås emellertid ett antal tjänster av ny typ, rörliga professorer och förordnandeprofessorer. De rörliga professorerna skulle kunna tilldelas förtjänta forskare oberoende av ämne och de skulle kunna placeras vid den härför bäst lämpade institutionen. Det skulle härigenom bli möjligt att tillvarataga forskare, som t. ex. specialiserat sig på ett forskningsområde, som inte på ett rimligt sätt kan hänföras till någon av de befintliga disciplinerna vid våra universitet, men likväl sakligt sett bedömes vara av stor betydelse. Förordnandeprofessorerna skulle användas till att för en längre eller kortare tid till universitetsorganisationen knyta utländska forskare av utmärkt för-

tjänst eller svenska forskare som är verksamma utanför organisationen. Det är tydligt att sådana tjänster bl.a. skulle i hög grad förbättra möjligheterna till kontakt med den internationella forskningen. — Svenska forskare skulle kunna förordnas på detta sätt under verksamhet vid utländska forskningsinstitutioner. Det skulle på det sättet bli möjligt att tillgodogöra sig impulser från aktuellt viktiga forskningsfält. Med nuvarande ordning är det ofta mycket svårt att erbjuda rimliga ekonomiska villkor för dylikt arbete.

Nedanför sluttjänsterna föreslår utredningen en kraftig ökning av antalet forskartjänster, dels under en femårsperiod 165 e. o. docenttjänster, dels under en treårsperiod 32 nya e. o. forskardocentbefattningar. Utöver detta föreslår man en ny typ av tjänster, avsedda för licentiater eller motsvarande, kallade *forskarassistentbefattningar*. Sådana föreslås vid de medicinska, naturvetenskapliga, tekniska och samhällsvetenskapliga institutionerna. Det kan synas egendomligt att den humanistiska och teologiska forskningen i detta fall inte ansetts behöva någon förstärkning. Utredningen anser, att det räcker med en i annat sammanhang föreslagen förstärkning av antalet amanuenser och assistenter. Resonemanget förefaller på denna punkt otillfredsställande.

Förutsättningen för att den ytterst dyrbara arbetskraft som kompetenta forskare utgör skall kunna rationellt användas är självklart, att forskarna får tillgång till materiel, och hjälpkrafter i behövlig omfattning. Självklarheten har dessvärre hittills ingalunda alltid insetts av anslagsbeviljande myndigheter — ofta har »sparsamhet» i dessa stycken medfört en rent grotesk

misshushållning med kvalificerad arbetskraft. Utredningen vill råda bot på detta genom ett system där »basorganisationen» mer eller mindre automatiskt skall utökas i takt med förstärkningen av den egentliga forskarpersonalen. Noga räknat föreslår man i första omgången inrättandet av inte mindre än 284 biträdestjänster av olika grader.

Kostnaderna för de föreslagna förstärkningarna beräknas till ca 20 miljoner kr. för det närmaste året och förutses sjunka till ca 13 miljoner 1961/62. Man vågar förutsätta, att statsmakterna inte kommer att rygga tillbaka för detta relativt blygsamma belopp. Utredningen har gjort en intressant beräkning av den totala volymen av forskning i vårt land. Den anser sig kunna konstatera, att driftsutgifterna för denna — statliga och privata sammantagna — uppgår till omkring 400 miljoner kronor om året, dvs. 0,7 % av nationalprodukten. Frågan kan inte vara om vi har råd att öka denna andel, den är snarare om vi har råd att satsa så relativt litet på ett område vars betydelse för hela samhällsutvecklingen och inte minst den ekonomiska expansionen i inledningen till atomåldern börjar bli uppenbar för alla. Vad man vill önska i detta sammanhang är kanske snarast, att i alla resonemang om forskningens betydelse för »framstegen», inte den tekniska och naturvetenskapliga forskningen till den grad kommer att dominera intresset som man stundom får intryck av när det gäller universitetsutredningen. Den humanistiska forskningen är av naturliga skäl oerhört mycket billigare än den naturvetenskapliga — så mycket mindre anledning då att vara snål beträffande det lilla den behöver.